

2023, 7 (3), 374-389 | Araştırma Makalesi

**Dijital Çağda Aile:
Ebeveynleriyle İlişkisi Çerçevesinde Gençlik ve Din**

Mehmet HABERLİ¹

Öz

Dijital teknolojiler, dijital medya ile internet; günümüz toplumlarının gündelik yaşam, deneyim ve pratiklerini şekillendirerek, neredeyse dokunulmamış hiçbir alan bırakmamıştır. Toplumun en küçük birimi olan aile de dijital gelişmelerden etkilenen alanların başında gelmektedir. Bu süreçte dijital medya, yalnızca aile içi ve dışı iletişim biçimini değiştirmekle kalmamış, aynı zamanda ebeveyn-çocuk/genç ilişkisini de farklı düzey ve biçimlerde dönüştürmüştür. Dijital medya, bir yandan çocuk ve gençlere yeni sosyalleşme ile eğitim fırsatları sunarken; öte yandan aile içi ilişkilerde birtakım sorunların, pedagojik veya sosyal problemlerin ortaya çıkmasına yol açabilmektedir. Bu bağlamda gençlerin ailede gerçekleşen dini sosyalleşme süreçleri, dini eğitim biçimleri ile din algıları da değişime uğramaktadır. Buradan hareketle çalışma, dijital çağdaki ebeveyn-çocuk ilişkileri bağlamında, ergen ve genç bireylerin ailedeki dini sosyalleşme, din algısı ve dindarlık eğilimlerini ilgili literatüre dayanarak betimsel analiz yöntemiyle ele almayı amaçlamıştır. Çalışma sonucunda gerek dünyada gerekse Türkiye’de gençlerin dini bağlılık oranının yetişkinlere göre daha düşük olduğu görülürken, dijitalleşme ile din algısı arasında bir korelasyon olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gençlik ve Din, Dijital Ebeveynlik, Dijital Yerlilik, Dini Sosyalleşme.

Haberli, Mehmet. "Dijital Çağda Aile: Ebeveynleriyle İlişkisi Çerçevesinde Gençlik ve Din". *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, 7/3 (2023), 374-389.
<https://doi.org/10.32711/tiad.1245065>

Geliş Tarihi	31.01.2023
Kabul Tarihi	26.09.2023
Yayın Tarihi	30.09.2023
*Bu CC BY-NC lisansı altında açık erişimli bir makaledir.	

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Din Bilimleri Anabilim Dalı, Bilecik, Türkiye, mehmet.haberli@bilecik.edu.tr, orcid.org/0000-0001-9942-6527

2023, 7 (3), 374-389 | Research Article

**Family in the Digital Age:
Religion Among Youth in Relation to Their Parents**

Mehmet HABERLİ¹

Abstract

Digital technologies, digital media and the internet have shaped the everyday life experiences and practices of today's societies, leaving almost no area untouched. The family, the smallest unit of society, is one of the areas affected by digital developments. In this process, digital media has not only changed the way of communication within and outside the family, but also transformed the parent-child/youth relationship at different levels and in different ways. On the one hand, digital media offers new socialization and educational opportunities for children and youths; on the other hand, it can lead to the emergence of certain problems, pedagogical or social problems in family relationships. In this context, the religious socialization processes of youths in the family, the forms of religious education and their perceptions of religion are also changing. From this point of view, this study aims to examine the religious socialization, perception of religion and religiosity tendencies of adolescents and youths in the family in the context of parent-child relationships in the digital age with a descriptive analysis method based on the relevant literature. As a result of the study, it was found that both in the world and in Turkey, the rate of religious commitment of youth is lower than that of adults, while there is a correlation between digitalization and perception of religion.

Keywords: Youth and Religion, Digital Parenting, Digital Natives, Religious Socialization.

Haberli, Mehmet. "Family in the Digital Age: Religion Among Youth in Relation to Their Parents", *Turkey Journal of Theological Studies*, 7/3, (2023), 374-389.
<https://doi.org/10.32711/tiad.1245065>

Date of Submission	31.01.2023
Date of Acceptance	26.09.2023
Date of Publication	30.09.2023
*This is an open access article under the CC BY-NC license.	

¹ Asst. Prof., Bilecik Şeyh Edebali University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Religious Sciences, Bilecik, Türkiye, mehmet.haberli@bilecik.edu.tr, orcid.org/0000-0001-9942-6527

Giriş

İletişim teknolojilerindeki gelişmelerle karakterize olan günümüz toplumu, hızlı bir değişim ve dönüşüm süreciyle karşı karşıya bulunmaktadır. Yaşanan bu dönüşüm, toplumun ve bireyin gündelik yaşamını etkileyerek neredeyse dokunulmamış hiçbir alan bırakmamıştır.³ Dijital dönüşümden etkilenen önemli alanlardan birisi, toplumun en küçük birimi olan ailedir. Bu bağlamda dijitalleşme; aile, ebeveyn-çocuk ilişkileri ile gençlerin yaşamlarında farklı düzey ve biçimlerde kapsamlı değişikliklere yol açmıştır. Öyle ki günümüzde dijital medya, doğrudan etkileşim fırsatlarının az olduğu durumlarda aile içi ve dışı iletişim ve etkileşimin sağlanması ile sürdürülmesinde kilit rol oynamaktadır. Aileler, bebeklerinin anne karnındaki ultrason görüntülerini ve gelişim aşamalarının fotoğraflarını dijital medyadan paylaşarak bu teknolojilerden yararlanmaktadır. Gençler ise çocukluklarının ilk yıllarından itibaren, önceki nesillere kıyasla hayal bile edilemeyecek bir çeşitlilikte medya cihazları ve medya içeriği ile çevrelenmiş durumdadır. Çocuk ve gençlerin önemli bir kısmı da çevrelerindeki dünyayı bu dijital cihazlarla keşfetmeye başlamakta ve aile içinde başlayan dini kimlik kazanma ile sosyalleşme süreçlerini⁴ sosyal medya platformlarında devam ettirmektedir. Gelinek noktada dijital medyanın; aile ve ebeveyn-çocuk ilişkilerinin dokusuna açık veya örtük bir şekilde işleyerek, sosyalleşme süreçleri, din ve dindarlık algıları ile dini davranışlar üzerinde ciddi ölçüde etkide bulunma potansiyeli olduğu görülmektedir.

Günümüzde toplumsal yaşamı çevreleyen medya her zamankinden daha hızlı değişmektedir. Günden güne yeni cihazlar, yeni medya formatları ve ortamları ortaya çıkmaktadır. Bunun yanında bugün dünya genelinde, dijital medya araçlarına ve internete erişim konusunda, toplumlar arasındaki ekonomik eşitsizlik, bilgisayar ve iletişim ağı alt yapısına sahip olma ya da toplumların eğitim durumu gibi etkenler nedeniyle farklılıklar bulunmaktadır.⁵ Bununla birlikte gerek dünyada gerekse Türkiye’de dijital medya kullanımı ile içerik üretim ve tüketiminin birbirine paralel ve istikrarlı bir şekilde arttığı görülmektedir. Nitekim dijital yaşama ilişkin yayımlanan raporlar, gerek internet kullanıcısı gerekse hane içerisindeki dijital ekran sayısının (akıllı telefon, tablet, dizüstü bilgisayarı vb.) gittikçe artmakta olduğunu ve bu araçlarla tanışma yaşının düştüğünü göstermektedir.⁶ Aile iletişiminde önemli bir yer tutmaya başlayan bu medya araçları, özellikle çocuklar ve gençler tarafından; iletişim, internete bağlanma, sosyalleşme, bilgi edinme, oyun, eğlence veya içerik üretme amacıyla kullanılmaktadır.⁷

Dünyada ve Türkiye’deki dijitalleşmenin etki alanı, 2019 yılının sonlarında Çin’de ortaya çıkan ve daha sonraları dünya geneline yayılan koronavirüs (Covid-19) salgınının başlamasıyla makro ve mikro ölçekte genişlemiştir. Salgın dönemiyle eş zamanlı olarak; ekonomik, sosyo-kültürel, eğitim-öğretim ve daha birçok toplumsal faaliyetin dijital

³ Caja Thimm, “Mediatized Families: Digital Parenting on Social Media”, *Families and New Media: Comparative Perspectives on Digital Transformations in Law and Society*, ed. Nina Dethloff vd. (Wiesbaden: Springer Fachmedien Wiesbaden, 2023), 33.

⁴ Erkan Perşembe, “Genç-Aile İlişkilerinde Uyumun Sağlanmasında Dinin Fonksiyonel Rolü Üzerine”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/11 (1999), 9.

⁵ Mehmet Haberli, *Sanal Din. Tarihsel, Kuramsal ve Pratik Boyutlarıyla İnternet ve Din* (İstanbul: Açılımkitap, 2014), 58.

⁶ We are Social, *The Changing World of Digital In 2023* (2023).

⁷ Sümeyra Arıcan - Handan Arıcı, “Sosyal Medyanın Gençlerin Din Algısına Etkileri”, *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/2 (2021), 1096.

teknolojiler aracılığıyla yürütülmesi noktasında önemli bir artış gerçekleşmiştir. Bu süreçte dünyada birçok ülkede ve Türkiye’de yüz yüze eğitime ara verilip çevrimiçi eğitime geçilmesi ile buna bağlı olarak bilgisayar ve internet kullanımının eğitim-öğretimde gereklilik haline gelmesi, çocuk ve gençlerin dijital mecralarda geçirdikleri süreleri arttırmıştır. Gelineen noktada uzun süreli dijital medya kullanımı, ebeveyn-çocuk ilişkilerinde birtakım problemler ortaya çıkarmış; dijital medyanın çocuk ve gençlerin sosyal aktivitelere, ev ödevlerine, aileyle geçirdikleri ve ailedeki din ile değerler eğitimine ayırdıkları zamanı engelleyici faktör haline gelebildiği görülmüştür.⁸ Ayrıca dijital ortamdaki eğitim alanından diğer alanlara (eğlence, oyun, sosyal medya) geçişin kolay olması, ebeveynlerin çocukları üzerindeki sosyal kontrol ve denetimini oldukça zorlaştırmıştır. Bu durum, ebeveyn-çocuk ilişkisi çerçevesinde bir kısım pedagojik problemlerin yanı sıra din eksenli bazı sosyal problemlerin de yaşanmasına yol açabilmektedir. Buradan hareketle çalışma, dijital çağda ebeveynleriyle ilişkileri bağlamında, gençlerin dini sosyalleşme süreçlerini, din algısı ve dindarlık eğilimlerini ilgili literatür çerçevesinde betimsel analiz yöntemiyle ele almayı amaçlamaktadır.

Sosyal bilimlerdeki diğer çoğu kavrama benzer şekilde gençlik ile ilgili ileri sürülen biyolojik, psikolojik ve sosyolojik yaklaşımlardaki farklılıklar, ortak bir gençlik tanımının yapılmasını zorlaştırmaktadır.⁹ Esas itibariyle biyolojik bir kavram olarak nitelenen gençlik dönemi, bireyin ergenlik çağına girdiği dönemden fiziksel büyümesini tamamladığı döneme kadar olan yaşam evresini kapsayan ve belirli bir zamanda sona eren kronolojik bir sınıflamaya dayanmaktadır. Bu çerçevede gençlik dönemi genel olarak 12-25 yaş arası dönemini kapsamakta;¹⁰ 20-30 yaşlar arası ise genç yetişkinlik dönemi olarak nitelendirilmektedir.¹¹ Buradan hareketle çalışmanın ana temasını oluşturan gençlik kavramı, dijital teknolojilerin yoğun biçimde kullanıldığı, ergenlikle (buluş çağı) başlayıp genç yetişkinlik dönemini de içerisine alan 12-30 arası yaş grubunu ifade etmektedir.

1. Dijital Çağda Aile ve Dini Sosyalleşme

Modern öncesi toplumlarda din ile aile kurumlarının iç içe geçtiği, bu sebeple bireylerin dini eğitimlerini, dini sosyalleşme yoluyla doğal bir süreç içerisinde aldıkları bilinmektedir.¹² Bu bakımdan, aile, neredeyse bütün toplumlarda bir bireyin sosyalleşme süreciyle ilk karşılaştığı yer olmuş, ebeveynler de genel olarak sosyalleşmenin birincil araçları olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla aile, her şeyden önce dinin de içinde öğrenilip ilk pratiklerinin gerçekleştiği ve değerlerin yerleştiği alan olarak karşımıza çıkmaktadır.¹³ Nitekim sosyalleşmeye ilişkin yapılan ampirik çalışmalar da dini

⁸ Sami Şener - Beyza Nur Yiğit, “Sosyal Medyanın Gençlerin Düşünce ve Değerlerine Etkisi”, *Akademik Platform İslami Araştırmalar Dergisi* 5/3 (2021), 530-531.

⁹ Kemaleddin Taş, “Gençlik Dindarlığı: Gençliğin Din Anlayışındaki Farklılaşmaların Sosyolojik Temelleri”, *Peygamberimiz ve Gençlik* (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019), 431.

¹⁰ İhsan Çapcıoğlu, “Gençlik Dönemi ‘Kimlik Arayışı’nın Demokratik Değerlerin ve İletişim Becerilerinin Gelişimine Etkisi”, *Siirt üniversitesi ilahiyat fakültesi dergisi* 1/2 (2016), 59.

¹¹ Yıldız Ulusoy, “Orta Yaş Dönemi Bireylerin İçinde Buldukları Yaş Dönemlerine İlişkin Algılarının İncelenmesi”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 19/74 (2020), 588.

¹² Abdullah İnce - Muhammed Koçak, “Türk Dijital Platform Dizilerinin Aile Kurumuna Etkisi”, *VIII. Dini Yayınlar Kongresi - Dijital Yayıncılık* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2021), 610.

¹³ Mehmet Birekul - Mustafa Aydın, “Aile ve Dini Sosyalleşme”, *Aile Sosyolojisi Yazıları*, 2014, 144,147.

sosyalleşme sürecinde ebeveynlerin rolüne yüksek bir değer atfetmiştir.¹⁴ Bununla birlikte ailenin bu rolü; modernleşme, bireyselleşme, küreselleşme ve benzeri toplumsal süreçler ile dijital teknolojilerin etkileriyle azalmaya başlamıştır. Sosyalleşme artık aile, akranlar ve çocukların yakın çevresindeki diğer insanların etkileriyle sınırlı olmaktan uzaklaşmıştır.¹⁵ Çocuğun biraz büyüüp çevreyi tanınmasıyla ailenin etkisi kısmen azalmakta ve akran grubu, okul, dini merkezler, din adamları ve kitle iletişim araçları gibi sosyalleştirme vasıtaları devreye girmektedir.¹⁶ Özellikle daha önce sözü edilen bu kurum ve otoritelerin hizmetinde olan medya sistemleri ve kuruluşları, günümüzde eğitimden siyasete, din ve aileye kadar bütün sosyal kurumları etkisi altına almaktadır. Bu süreç içerisinde medya, dini kurumların ve ailelerin dini sosyalleşme sürecindeki işlevlerinin bir kısmını elinden almakta bir kısmını da dönüştürmektedir. Medya dini konularda önemli bir kaynak ve referans noktası hale gelirken; dijital ortamdaki görseller, videolar, programlar ve benzeri içerikler, inançları ve değerleri etkilemekte, yaygın informal eğitim işlevi görmektedir.¹⁷ Nitekim son 50 yılda yapılan yüzlerce çalışma, medya içeriğinin, maruz kalındığı takdirde, gençlerin inançlarını, tutumlarını ve davranışlarını etkilediği veya etkileyebileceği konusunda çok az şüphe bırakmaktadır. Bu bağlamda Roberts ve Foehr gibi araştırmacılar buna yönelik kanıtların fazlalığına vurgu yaparken; birçok kitle iletişim uzmanının, medyanın çocukların hayatında diğer sosyalleşme araçlarıyla (örneğin ebeveynler, okullar vb.) eşit öneme sahip olduğunu söylemekte tereddüt bile etmediklerinin altını çizmektedir.¹⁸

Gençlerin, çocuklukla başlayan ve sonrasında da devam eden dijital teknolojilere (cep telefonu, tablet vb.) kolay erişimi ve bunlarla etkileşim biçimleri, onların farklı bir sosyalleşme süreci içerisinde büyümelerine yol açmaktadır. Bu noktada çok yönlü işlevselliğe sahip dijital medya, iletişim biçimini temelden değiştirmekte, gençlerin gerek akranları gerekse ebeveynleri arasındaki sosyal iletişim normlarını yeniden tanımlamaktadır. Bu noktada, çocuk ve gençler sosyalleşmelerini, çevrim dışı bağlamın yanında çevrimiçi bağlamlar aracılığıyla da gerçekleştirmeye başlamıştır.¹⁹ Özellikle gündelik yaşamdaki sosyalleşme ve boş zaman etkinlikleri için ilgi çekici ortamların yetersizliği, gençleri her yerden erişebilecekleri daha ucuz olan sosyal ağlara yöneltmektedir. Bu durum, çocukların ve gençlerin; Tiktok, Tinder, Facebook, X (Twitter), Instagram veya benzeri sosyal medyada geçirdikleri zamanın artmasına, sosyal çevrelerinin daralmasına ve dijital kültürün bu yaş grupları üzerinde daha belirleyici bir rol oynamasına yol açmaktadır. Bu doğrultuda medya, sosyalleşme üzerindeki potansiyel etkisini artırarak; ebeveynler, öğretmenler, diğer sosyalleştirme vasıtaları veya otorite figürlerinin etkisini azaltmakta, geleneksel sosyalleşme araçlarına ek olarak “modern dini sosyalizasyon” aracı olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁰

¹⁴ Mia Lövheim, “Religious Socialization in a Media Age”, *Nordic Journal of religion and society* 25/2 (2012), 151.

¹⁵ Sara Prot vd., “Media as agents of socialization”, *Handbook of socialization: Theory and research*, ed. Paul David Hastings - Eleanor E. Maccoby (The Guilford Press New York/London, 2015), 276.

¹⁶ Özcan Güngör, “1.5 ve 2. Nesil Türk Gençlerinin Ailede Dini Sosyalleşmeleri: New Jersey, USA örneği”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 53/2 (2012), 87; Nina Maskulin, “On Studying Religion, Media and the Young People”, *Scripta Instituti Donneriani Aboensis* 25 (2013), 139.

¹⁷ Stig Hjarvard, *The Mediatization of Culture and Society* (London: Routledge., 2013), 83.

¹⁸ Donald F. Roberts - Ulla G. Foehr, *Kids and media in America* (Cambridge University Press, 2004), 2.

¹⁹ Mustafa Derviş Dereli, *Sanala Veda* (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2020), 208.

²⁰ Mustafa Arslan, “Dindarlık Algısını Şekillendirmede Kitle İletişim Araçları”, *IV. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri (12-16 Ekim 2009, Ankara)*, 2009, 1/363-364; Frank N. Magill (ed.), *International Encyclopedia of Sociology* (London:

2. Dijital Ebeveynlik

Aile içi ilişkiler ve ebeveynlik hiçbir zaman kolay olmamış, zamanın toplumsal ve kültürel yapısına göre farklı merhaleler geçirmiştir. Özellikle modern toplumun ortaya çıkışını hazırlayan sanayileşme, kentleşme ve sekülerleşme süreçlerinde toplumsal kurumların yapısında meydana gelen değişimle birlikte toplumun temelini oluşturan ailenin de yapısı, öğeleri ve işlevleri tamamen farklılaşmıştır.²¹ Dijitalleşme süreci, bütün toplumlardaki iletişim ortamlarını önemli ölçüde değiştirmiş ve aile içi iletişimi de yeniden şekillendirmiştir. Bu noktada medya ailelerin de aile olma biçimini değiştirerek aile içi iletişim, ebeveynlik ve benzeri pratikleri dönüştürmüştür. Bir bakıma dijital medya, sessiz bir devrimle, ailelerin ve çocukların günlük yaşamında merkezi bir konuma yükselmiştir.

Dijital medyanın ailelerin günlük yaşamında baskın hale gelmesi, akıllı telefonların neredeyse tüm aile üyeleri tarafından benimsenmesi ve sosyal medyanın yükselişi, ebeveynliğin zorluklarına yeni bir boyut kazandırmıştır.²² Çocuklar ve gençler, ebeveynlerine kıyasla kültürel mesajlar ileten medyaya daha fazla maruz kalabilmekte, bunun neticesinde gençlerin kimlik oluşumunda sosyal medyadaki etkileşimler, popüler müzik veya filmler, yetişkinlere oranla daha fazla etkili olabilmektedir. Nitekim bu farklı medya biçimlerinin, içeriklerin, mesaj ve reklamların, yetişkinlerden ziyade ergenleri ve gençleri hedef alma eğiliminde olduğu görülmektedir.²³ Bu bağlamda Pew Araştırma Merkezi tarafından yapılan bir araştırmaya göre, ABD’de ankete katılan 18 yaşın altında en az bir çocuğu olan ebeveynlerin çoğunluğu (% 66), bugün ebeveynlik yapmanın 20 yıl öncesine göre daha zor olduğunu ifade etmişlerdir. Aynı araştırmaya katılan birçok ebeveynin de sosyal medya ve akıllı telefon ile benzeri teknolojileri buna sebep olarak gösterdikleri tespit edilmiştir.²⁴

Günümüz çocuklarını teknolojiden ve dijital kültürden tecrit ederek yetiştirmek mümkün görünmemektedir.²⁵ Hatta çoğu zaman ebeveynler ile çocukları arasında uzun süreli medya kullanımından kaynaklanan çatışmalar veya hoşnutsuzluklar ortaya çıkabilmektedir. Dolayısıyla dijital kültürün zararlı olabilecek etkileri karşısında çocuklarını korumayı ve doğru biçimde sosyalleşmelerini amaçlayan ebeveynlerin mevcut sorumluluklarına yenilerini eklemektedir. Bu durum dijital ebeveynlik olarak adlandırılacak yeni bir ebeveynlik anlayışını ortaya çıkarmıştır. Dijital ebeveyn; dijital çağın gereksinimlerine göre hareket eden, temel düzeyde dijital araçlara hakim, dijital medya olanaklarının farkında olan ve çocuğunu bu ortamdaki risklere karşı koruyabilen, kişi haklarına gerçek hayatta saygı duyulması gerektiği gibi sanal ortamda da aynı şekilde davranılması gerektiğini çocuğuna aşılardan ve teknolojik gelişmelere kendini kapatan bir birey olarak tanımlanmaktadır.²⁶

Fitzroy Dearborn, 1995), 2/1297.

²¹ Celalettin Çelik, “Değişim Sürecinde Türk Aile Yapısı ve Din Paradigmatik Anlam ve İşlev Farklılaşması”, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* nesil/8 (2010), 26.

²² Thimm, “Mediatized Families: Digital Parenting on Social Media”, 37.

²³ Gloria Luong vd., “The Multifaceted Nature of late-life Socialization”, *Handbook of Socialization: Theory and Research*, ed. J. E. Grusec - P. D. Hasting, 2015, 122.

²⁴ Pew Research Center, *Parenting Children in the Age of Screens* (Washington, D.C, 2020).

²⁵ Mehmet Akif İnci vd., “Dijital Kültür ve Eğitim”, *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi* 37/2 (2017), 497.

²⁶ Kabakçı Işıl Yurdakul vd., “Dijital Ebeveynlik ve Değişen Roller”, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*

Ebeveynlerin çocuklarıyla dijital medya kullanımına katılımı, medyanın olumlu yönlerini teşvik etmek veya olumsuz etkilerini azaltmak noktasında koruyucu bir işlev görebilmektedir. Bu bağlamda Prot ve arkadaşları, medya kullanımında üç tür ebeveynlik tutumundan söz etmektedirler. Bunlardan ilki, ailenin çocuklarıyla adeta bir arabulucu işlevi gördüğü rehberlik tutumudur ki ebeveynlerin medya içeriğini çocuklara açıkladığı veya onlarla müzakere ettiği durumları ifade etmektedir. Bu tarz bir katılım; reklam, haber veya şiddet içeren medya içeriklerinin olumsuz etkilerinin azalmasıyla da ilişkilendirilmiştir. Medya kullanım süresi ve medya içeriği hakkında kurallar koymayı içeren kısıtlayıcı ebeveyn tutumu ise, medya kullanımında zaman kısıtlaması, düşük medya tüketimi ile daha iyi okul performansı çıktısına katkı sağlamaktadır. Ortak izleme tutumu ise, çocuklarla birlikte televizyon izlemeyi veya video oyunları oynamayı içerir. Nitekim çeşitli çalışmalar, eğitici televizyon programlarını ailece izlemenin çocukların öğrenmesine katkı sağladığını göstermiştir.²⁷

3. Dijital Yerlilik ve Dijital Göçmenlik Kıskaçında Aile

Günümüzde kuşaklar arasında, dijital teknolojilere aşinalık, erişilebilirlik ve bunların kullanımı açısından farklılıklar bulunmaktadır. Bu bağlamda Marc Prensky²⁸, dijitalleşmenin, toplumu kuşaklar açısından ikiye ayırdığını ileri sürmüş, “dijital yerli” (digital natives) ve “dijital göçmen” (digital immigrants) kavramlarını dillendirmiştir. Buna göre dijital yerli, dijital çağda doğan ve dijital teknolojilerin ortaya çıkardığı değişim ve dönüşüme entegre olan kuşakları ifade ederken; dijital göçmen ise dijital çağ öncesi doğan ve yetişkin yaşlarında bu araçlar ile tanışıp uyum sağlamaya çalışan kuşakları ifade etmektedir. Palfrey ve Gasser ise Prensky'nin sınıflamasına “dijital göçebe” (digital settlers) olarak nitelendirdikleri üçüncü bir grubu daha eklemiştir. Dijital göçebe kavramı, dijital yerli ve dijital göçmenlere nazaran daha yaşlı ve analog bir dünyada büyüyen bireyleri ifade etmektedir.²⁹ Dolayısıyla dijital göçmen/göçebeler, dijital yerlilerin zaten içinde bulunduğu dijital çağa sonradan entegre olmaya çalışan bireyler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak dijital göçmenlerin dijital dünyada doğmasalar dahi dijital göçebeler kadar bu ortama uzak olmadığını, dijital dünyaya yaşamlarının ileriki safhalarında geldiklerini ifade etmek gerekmektedir.³⁰

Günümüz gençliğini tanımlamak için kullanılan; dijital nesil, dijital yerli, internet kuşağı veya benzer kavramlar, yeni iletişim teknolojilerinin önceki kuşaklardan farklı bir şekilde yaşayan gençlerin hayatlarındaki önemi vurgulamak için kullanılmaktadır. Bunlar arasında “dijital yerli” teriminin kullanımı son yıllarda oldukça popüler hale gelmiştir. Dijital yerliler neslinin var olduğu iddiası, ilgili literatüre dayanarak özetlenebilecek iki ana varsayımına dayanmaktadır. Birincisi dijital yerlilerin bilgi teknolojileri konusunda sofistike bilgi ve becerilere sahip olduğu, ikincisi ise yetiştirilme tarzları ve teknolojiyle ilgili deneyimlerinin bir sonucu olarak, önceki kuşak öğrencilerden farklı öğrenme tercihlerini veya tarzlarını benimsedikleridir.³¹ Prensky tarafından kavramsallaştırılan

12/4 (2013), 888.

²⁷ Prot vd., “Media as agents of socialization”, 287-288.

²⁸ Marc Prensky, “Digital Natives, Digital Immigrants (Part 1)”, *On the Horizon* 9/5 (2001), 1-6.

²⁹ John Palfrey - Urs Gasser, *Born Digital: Understanding the First Generation of Digital Natives* (New York: Basic Books, 2008), 4.

³⁰ Adile Aşkın Kurt vd., “Dijitalleşmede Son Durum: Dijital Yerli, Dijital Göçmen ve Dijital Göçebe”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 46/1 (2013), 7.

³¹ Sue Bennett vd., “The ‘Digital Natives’ Debate: A Critical Review of the Evidence”, *British journal of educational*

dijital yerliler,³² dijital cihazları günlük yaşamlarının rutin bir parçası olarak gören ve dijital ortamlarda kendine özgü dillerini oluşturan, işlerini bu ortamlarda yürüten çocuk ve gençlerden oluşmaktadır.³³ Dijital kimliklerini gerçeğinden ayrı olarak düşünmeyen, çevrimiçi ve çevrimdışı yaşamlarını birbirine entegre eden dijital yerliler ³⁴, iletişim teknolojileri hakkında gelişmiş bilgi ve becerilere sahiptir.³⁵ Bu noktada tüm yaşamları; bilgisayarlar, video oyunları, dijital müzik çalarlar, video kameralar, cep telefonları ve dijital çağın diğer araçlarıyla çevrili olan ve bunları kullanarak zamanını geçiren³⁶ dijital yerliler, öğrenme, eğlenme ve sosyalleşme biçimleri bakımından dijital göçmenden/göçebeden ayrılmaktadır. Hiper-metin okumaya alışık, iletişimde sınır tanımayan, hızlı intibak edip sürekli değişen bu kuşak; dikkat süreleri çok kısa, sabırsız, yakın çevresi ve akranları yerine dijital ortamda sosyalleşen ve linklerle oradan oraya savrulan bir nesil olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁷ Bu açıdan, eğitimin dijital kaynaklarını tercih eden bu nesil; e-kitaplar, videolar, podcastler ve görsellerden bilgi edinmektedir. Dolayısıyla yetiştirilme tarzları ve teknolojiyle olan deneyimlerinin bir sonucu olarak dijital yerlilerin, önceki nesillerle farklılık arz eden öğrenme tercihlerine ve stillerine sahip olduğunu ifade etmek gerekmektedir.³⁸ Bu durum, eğitim sisteminin “dijital yerlilerin” ihtiyaçlarını karşılamak için temelden değişmesi gerektiği ve günümüz eğitim sistemlerinin dijital kültür kuşağının gerektirdiği koşullara uyum sağlayamadığı yönünde tartışmalara yol açmıştır.³⁹ Nitekim günümüzde okullarda yaygın bir şekilde teknoloji ve internet temelli eğitim modelleri ve bu söz konusu modellere bağlı olarak yeni öğrenme yaklaşımları geliştirmeye yönelik çalışmalar yapılmaktadır.⁴⁰

Büyük bir bölümü dijital göçebe/göçmenlerden oluşan ebeveynler ile dijital yerlilerden oluşan gençler arasında özellikle teknolojinin kullanımı ve anlamlandırılması konusunda da farklılıklar bulunmaktadır. Buna göre, dijital yerlilerin olağan hayatlarını sürdürdükleri ve normal eylemler olarak düşündükleri süreç, dijital göçmenlerin gözünde, internet bağımlılığı olarak algılanmaktadır. Ebeveynlerin çocuklarının internet kullanımında aşırıya kaçtığını düşündükleri durumlarda ise dijital yerliler kendilerini ortalama seviyelerde internet kullanıcısı olarak değerlendirmektedir. Dolayısıyla dijital yerliler ile dijital göçmenlerde internet bağımlılığı algısının farklı olduğu görülmektedir. Bu bakımdan dijital göçmen ile dijital yerli neslin internet bağımlılığı algısının kendi içinde ölçülmesinin veya değerlendirilmesinin daha sağlıklı olacağı düşüncesi ortaya çıkmaktadır.⁴¹

technology 39/5 (2008), 777.

³² Prensky, “Digital Natives, Digital Immigrants (Part 1)”, 1.

³³ Mustafa Çetin - Hatice Özgiden, “Dijital Kültür Sürecinde Dijital Yerliler ve Dijital Göçmenlerin Twitter Kullanım Davranışları Üzerine Bir Araştırma”, *Gümüşhane üniversitesi iletişim fakültesi elektronik dergisi* 2/1 (2013), 174-175.

³⁴ Palfrey - Gasser, *Born dijital*, 296.

³⁵ Bennett vd., “The ‘digital natives’ debate”, 777.

³⁶ Prensky, “Digital Natives, Digital Immigrants (Part 1)”, 1.

³⁷ Nazife Şişman, *Dijital çağda Müslüman kalmak* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2016), 32.

³⁸ Anja Riitta Lahikainen, “New Media, Family Interaction, and Socialization”, ed. A. R. Lahikainen vd., *Media, Family Interaction and the Digitalization of childhood*, (2017), 7.

³⁹ Bennett vd., “The ‘digital natives’ debate”, 777.

⁴⁰ Muhammed Muhdi Gündüz, “Din Öğretiminde Öğretim Teknolojilerinin Bireysel Öğrenmeye Katkıları: Ters Yüz Edilmiş Öğrenme Modeli”, *Din Öğretiminde Teknoloji ve Materyal Geliştirme*, ed. Rıdvan Demir - Tuğrul Yürük (Ankara: Nobel Bilimsel, 2021), 177.

⁴¹ Necmi Eşgi, “Dijital Yerli Çocukların ve Dijital Göçmen Ebeveynlerinin İnternet Bağımlılığına İlişkin Algılarının

4. Dijital Medya Bağlamında Ebeveynlik, Gençlik ve Din ilişkisi

Geleneksel anlayışta aile, dış güçlere karşı savunulması gereken, sınırları belirli ve korunaklı bir alan olarak görülmektedir. Buna karşın modernliğin son dönemlerinde, göreceli refah ve güvenlik koşullarında, aileye yönelik tehditlerin fiziksel olmaktan çok ahlaka ve değerlere yönelik gerçekleştiği düşünülmektedir. Bu algıya göre diğer birçok tehdidin aksine, medya tam da evimizin içine uzanarak, yaşamlarımıza sinsice sızarak (ya da öyle olduğu düşünülür) uzaklardaki iletişim kanallarını, ağları ve etkilerini evin korunaklı ortamına taşımaktadır.⁴² Bununla birlikte internet ve televizyon alışkanlıklarının hatta bağımlılıklarının yaygınlaşması, aile bireylerinin birbirleriyle kurduğu ilişkinin yoğunluğunu negatif yönde etkilemiş⁴³, geleneksel anlamda yürütülen din eğitimi, dini sosyalleşme veya din algısı bağlamında aile açısından olumsuz olarak nitelenebilecek sonuçlar çıkarabilmektedir.

Çocuk ve gençlerin dini kimliği ve din algısı, mensup oldukları dinin teolojisi ile pratiklerinden, toplumun sosyo-kültürel özelliklerinden, dini eğitim yaklaşımlarından⁴⁴ veya anne babaların yetiştirme tarz ile tutumlarından etkilenebilmektedir.⁴⁵ Dolayısıyla dijital çağda ebeveynler ile çocukları arasında din algısı veya dindarlık eğilimleri açısından birtakım farklılıkların bulunması oldukça doğaldır. Nitekim problemlerle anılan ergenlik ve gençlik dönemi ile gençlerin dindarlığı, inanç düzeyleri ve inanç problemleri günümüz araştırmacılarının şıkça ele aldıkları konulardandır.⁴⁶ Bu bağlamda birçok araştırma ve dini yaşama ilişkin hazırlanan rapor, “dijital yerlilerin” önceki nesillerle dini bağlılık da dâhil olmak üzere birçok konudaki farklı eğilimlerini açıklamaya çalışmıştır.⁴⁷ Örneğin Twenge, genç ve genç yetişkinleri kapsamlı olarak incelediği çalışmasında, gençlerin kamusal ve özel alanda daha az dindar ve daha az maneviyata sahip olmaları bakımından önceki nesillerden farklı olduklarını vurgulamaktadır.⁴⁸ Aynı şekilde Pew Araştırma Merkezi’nin dünya genelindeki kuşaklar arasında dini bağlılık ile din algısına ilişkin yaptığı oldukça kapsamlı araştırma da bu durumu destekler mahiyette ciddi somut veriler ortaya koymaktadır. Nitekim Pew’in son zamanlarda yapmış olduğu anketler, gençlerin kendilerini herhangi bir dinle özdeşleştirme, bir tanrıya inanma ya da çeşitli dini pratiklere katılma olasılıklarının eski nesillere göre çok daha düşük olduğunu ortaya çıkarmıştır. Araştırmacının en dikkat çekici kısmı, bu durumun sadece Amerika’ya özgü bir durum olmadığını altının çizilmesidir. Bu bağlamda Pew’in son 10 yılda 100’den fazla ülke ve bölgede gerçekleştirdiği

Karşılaştırılması”, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 28/28-3 (2013), 190.

⁴² Stewart M. Hoover, “Dijital Çağda Çocuk Medyası (ve Din): Zorluklar ve Koşullar”, çev. Pınar Şengözer Şiraz, *Çocuk ve Medeniyet* 6/12 (2021), 199.

⁴³ İhsan Çapcıoğlu, “Sekülerleşen Toplumda Bireyselleşen Aile”, *Turkish Studies* 13/2 (2018), 31.

⁴⁴ Ahmet Özalp, “Din Eğitimi Bağlamında İnsanın Kutsalla İlişkinin Araçları Olarak İslam Düşüncesinde Bilginin Kaynakları”, *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/24 (2020), 42-68.

⁴⁵ Nurten Kimter, “İlgili-Seven Anne-Baba Tutumları İle Din ve Dindarlık Arasındaki İlişki Üzerine”, *Dini Araştırmalar* 18/46 (15-06-2015) (2015), 10.

⁴⁶ Abdullah İnce, “Gençliğin ‘İnanç Problemlerinin’ Gerçekliği: Eleştirel Bir Okuma”, *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/2 (2021), 911.

⁴⁷ Prensky, “Digital Natives, Digital Immigrants (Part 1)”; Sherry Turkle, *Alone Together: Why We Expect More From Technology and Less From Each Other* (Basic Books, 2010); Jean M. Twenge, *iGen: Why today’s super-connected kids are growing up less rebellious, more tolerant, less happy—and completely unprepared for adulthood—and what that means for the rest of us* (Simon and Schuster, 2017).

⁴⁸ Twenge, *iGen*, 132.

anketlerde çıkan yeni analizlere göre, gençler arasında yetişkinlere göre daha düşük dini bağlılık seviyesinin dünya çapında yaygın olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dini bağlılık seviyesindeki yaşa bağlı farklılıklar bazı ülkelerde daha fazla olsa da, bu durumun sanayileşmiş ülkelerde olduğu kadar gelişmekte olan ülkelerde, dindar veya seküler toplumlarda, Müslümanların veya Hıristiyanların çoğunlukta olduğu ülkelerde de aynı şekilde geçerli olduğu görülmüştür. Ayrıca sözü edilen bu eğilimin özellikle mobil cihazların yaygınlaşmasından bu yana hızlandığını da ortaya koyan bu araştırma, nesiller arasındaki dindarlık seviyesindeki farklılıkları ve dijitalleşme seviyesi ile din algısı arasında bir korelasyon olduğunu göstermesi açısından önem arz etmektedir.⁴⁹

Çocuk ve ergen gelişimini doğrudan ya da dolaylı olarak her yönüyle etkileyen aile, son çocukluk ve ilk ergenlik dönemlerinde dini inancın şekillenmesinde ve gelişmesinde en önemli faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵⁰ Öyle ki aile, çocuğa dini inanç ve uygulamaları öğretip, ondaki dini duygunun gelişmesini sağlayabileceği gibi, çocuğun dinden uzaklaşmasına ve ondaki dini duygunun körelmesine de neden olabilmektedir.⁵¹ Bu sebeple ebeveynler ile onların dini tutum ve davranışlarının, çocuk ve gençlerin dini sosyalleşmesi noktasında rol model olacağını ifade etmek gerekmektedir. Yapılan araştırmalar; politik tutum, sportif aktiviteler, eğlence, beslenme ve muhtelif alışkanlıkların hepsi beraber değerlendirildiğinde aileler ve çocuklarının davranışları arasındaki en yüksek benzerliğin, din konusunda ortaya çıktığını göstermektedir.⁵² Nitekim Şahin'in bu bağlamdaki araştırması da ergenlerin dindarlığı ile algılanan anne-baba dindarlığı arasında pozitif yönde anlamlı ilişkilerin olduğunu ortaya çıkarmıştır.⁵³ Ayrıca Şahin'in araştırmasında, "ergenlerdeki dindarlık ile algılanan anne-baba dindarlığı ve çocuk yetiştirme tutumları arasında anlamlı ilişkilerin olduğu; ergenlerin, anne babalarının kendileriyle ilişkilerinde sergiledikleri tutum ve davranışlara dair algılarının, ergen dindarlığı-algılanan ebeveyn dindarlığı ilişkisini etkilediği" saptanmıştır.⁵⁴ Buna göre, anne ve babanın dindarlığındaki artış, ergenin dindarlık algısında da artış meydana getirmektedir. Yine aynı araştırmaya göre örneklem alınan kişilerin, dini hayatlarının şekillenmesinde en önemli faktör olarak ailelerinin dindarlık eğilimlerini kabul ettiklerini göstermiştir. Bunu sırasıyla Kur'an kursu, ilköğretim ve liselerdeki din eğitimi, dini cemaat, cami imamı ve imam-hatip lisesinde aldıkları eğitim takip etmektedir.

Ailede dini hayatın benimsemesinde ve ergenin anne babasıyla ilişkisinin niteliği üzerinde, ebeveynlerin çocuklarıyla iletişimindeki davranış ve tutumları etkili olmaktadır. Bu konuda yapılan birçok araştırmanın ortaya çıkardığı bulgular, farklı anne-baba tutumları karşılaştırıldığında, yüksek destek ama kontrol de içeren demokratik ebeveyn tutumunun dini bağlılıkla olumlu ilişkisinin olduğunu göstermiştir.⁵⁵

⁴⁹ Pew Research Center, *The Age Gap in Religion Around the World* (Washington, D.C, 2018), 5.

⁵⁰ Benjamin Beit-Hallahmi - Michael Argyle, *The Psychology of Religious Behaviour, Belief and Experience* (London: Taylor & Francis., 1997), 100.

⁵¹ Güngör, "1.5 ve 2. nesil Türk gençlerinin ailede dini sosyalleşmeleri", 88.

⁵² Beit-Hallahmi - Argyle, *The Psychology of Religious Behaviour, Belief and Experience*, 100.

⁵³ Adem Şahin, "Ergenlerde Dindarlık, Algılanan Anne-Baba Dindarlığı ve Çocuk Yetiştirme Tutumları Arasındaki İlişki", *Marife* 7/1 (2007), 237.

⁵⁴ Şahin, "Ergenlerde Dindarlık, Algılanan Anne-Baba Dindarlığı ve Çocuk Yetiştirme Tutumları Arasındaki İlişki", 236.

⁵⁵ Beit-Hallahmi - Argyle, *The Psychology of Religious Behaviour, Belief and Experience*, 99.

Nitekim yapılan araştırmalar da otoriter, aşırı koruyucu, ilgisiz anne ve baba tutumunun bireyde dindarlık oluşturma noktasında yetersiz kaldığını ortaya çıkarmıştır. Bilecik'in yapmış olduğu çalışmada, otoriter ebeveyn tutumuyla yetiştirilmiş ve din eğitimi almış bireylerin, çocukluk ve ergenlik yıllarında dini vecibelerini yerine getirdikleri ancak otorite figürünün zayıfladığı dönemlerde bu davranışlarını terk ettikleri tespit edilmiştir. Bu noktada otoriter tutumla oluşturulmuş dindarlığın, otorite figürünün etkisinin azaldığı ve yaptırımlarının ortadan kalktığı zaman zarfında azaldığını ifade etmek gerekmektedir. Yine bu araştırmaya göre, otoriter anne ve baba tutumuyla yetişen ve bu tutum ile din eğitimi almış hiçbir yetişkinin kendisini dindar olarak tanımlamaması da bunun göstergesi olarak kabul edilmektedir. Buna karşın araştırmada, kendisini dindar olarak niteleyen katılımcılar, demokratik tutumla yetişmiş bireyler arasından çıkmaktadır. Bununla birlikte doğru bir anne-baba tutumu takınmanın bireyin dindar olmasında yeterli olmadığı, ailede dini yaşantının ve din eğitiminin olmaması halinde bireylerin dine ilgisinin daha az olduğu görülmektedir. Böyle bir durumda sağlıklı ebeveynlik üslubunun doğru bir din eğitimiyle birleştirilmesi gerekmektedir.⁵⁶

Geçici bir bunalım dönemi olarak görülen ergenlik çağında imanla ilgili şüpheler, kararsızlık hali veya çatışma şeklinde ortaya çıkabilmektedir. Buluğ öncesine kadar hiçbir tenkide tabi tutulmaksızın benimsenmiş olan dini inanç ve uygulamalar, bundan böyle ergen tarafından sıkı bir şekilde gözden geçirilmeye başlanmaktadır.⁵⁷ Olası bir bunalım döneminde, dijital göçmenlere oranla internette daha fazla zaman geçiren gençlerin, bu ortamdan olumlu ya da olumsuz şekilde etkilendikleri görülmektedir. İnternetin evlere hatta giyilebilir cihazlara taşınması, dijital neslin, merak ettikleri veya şüpheye düştükleri herhangi bir dini mesele hakkında maddi ve fiziki büyük bir çaba sarf etmeden birkaç fare tıklaması veya klavye dokunmasıyla ulaşmalarını mümkün kılmaktadır. Nitekim dijitalleşme öncesi dönemlerde, herhangi bir gencin geleneksel kabullerin dışında, onu inancında şüpheye düşürebilecek farklı veya heretik olarak nitelendirilen herhangi bir dini görüşle karşılaşma ihtimali ancak özel bir çaba- herhangi biriyle tanışma, dinin aleyhinde kitapları okuma vb- mümkün iken, dijital çağda söz konusu içerikler, internet kullanıcısının önüne istemsizce çıkabilmektedir. Dijital ortamda adeta yere dökülüp dağılan sıvıya benzer şekilde dolaşan islamofobik içerikler, Müslümanların suçlandığı haber ve videolar, dine ve akla aykırı olan uydurma olduğu uzmanlarca bilinen sözler, hadis kisvesi altında yaygınlaştırılmaktadır.⁵⁸ Bu içerikler ile etkileri, ailede gerçekleşen dini sosyalleşme ve okul tarafından verilmiş olan din eğitimiyle paradoks oluşturabilmekte ve ergenlik dönemini yaşayan gencin din tasavvurunu değiştirip dönüştürebilmektedir.⁵⁹ Bu ve benzeri durumlarla karşılaşan gençlerde dinden soğuma hatta uzaklaşma durumu ortaya çıkabilmektedir. Bu bakımdan başta aile olmak üzere eğitim ve dini kurumlarca yürütölen sosyal kontrol ve dini sosyalleşme, dijital içerikler tarafından tehdit edilir hale gelebilmektedir.

⁵⁶ Sümevra Bilecik, "Anne Baba Tutumlarının Bireylerin Din Algısına Etkisi", *Değerler Eğitimi Dergisi* 15/33 (2017), 27-28.

⁵⁷ Hayati Hökelekli, *Din psikolojisi* (Ankara:Türkiye Diyanet Vakfı, 1998), 270-271.

⁵⁸ Mehmet Haberli, "Sosyal Medyada Dini İnanç ve Ahlaki Değerlerin Dejenerasyonu Üzerine Bir Değerlendirme", *1. Uluslararası İnanç ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Kongresi* (Karabük: Karabük Üniversitesi Yayınları, 2018), 643.

⁵⁹ Handan Arıcı Yalvaç - Sümevra Arıcan, "Ergen Din Tasavvurunun İnşasında Sosyal Medya", *Kalemname* 12 (2021), 70.

Çocuk ve gençlerin sosyalleşme süreçlerine zarar verebilecek, din veya dindarlık algılarını bozabilecek zararlı içerikler ve yanlış dini bilgilere karşı muhafaza edilmesi, ebeveynlerin karşısına önemli bir problem olarak çıkmaktadır. Özellikle dini ve dijital okuryazarlığı yeterli olmayan ebeveynler, çocuklarının dijital mecrada ne yaptığını dair fikir sahibi olamamakta ve onları dijital ortamı sağlıklı kullanıma yönlendirememektedir. Bu bakımdan ebeveynlerin dijital cihazların güvenli ve verimli kullanımıyla ilgili bilinçlenmeleri, teknolojinin faydalı taraflarından istifade edip riskli ve zararlı yönlerinin farkında olmaları konusunda çocuklarına rehberlik etmeleri ile buna yönelik önlemler almaları gibi meseleler önem arz etmektedir.⁶⁰

5. Sonuç ve Öneriler

Toplumun en küçük birimi olan aile; sanayileşme, modernleşme, küreselleşme ve yeni iletişim teknolojilerinin etkisiyle kapsamlı dönüşümlere maruz kalmıştır. Gündelik yaşamda belirgin olan bu dönüşüm, aile yapısı ve ebeveyn ile genç çocukları arasındaki ilişkilere de yeni bir boyut kazandırmıştır. Bir yandan aile içi etkileşime aracılık eden yeni iletişim teknolojileri, öte yandan çocuk ve gençler açısından birtakım imkân ve kısıtlılıkları beraberinde getirmektedir. Bu noktada dijital teknolojinin çocuk ve gençlerin eğitiminde kullanılması çağın bir gereği olarak kabul edilirken; uzun süreli veya bilinçsiz dijital medya kullanımı, çocuklar ve gençlerin ahlaki, dini ve sosyal gelişimi üzerinde olası olumsuz etkilere yol açabilmektedir.

Yapılan birçok araştırma, çocukların din algısı ile dindarlığında en önemli ve teşvik edici aktörün aile olduğunu göstermektedir. Çocuğun din algısının oluşmasında rol model olan ailenin, çocuğun dini hayatına yönelik ölçülü bir şekilde telkinde bulunması, onun dini yaşamına olumlu katkı sağlarken; ailenin bu konuda fazla sözlü nasihatle bulunması veya baskı kurması bireylerin din ile aralarına mesafe koymalarına sebep olabilmektedir. Bu nedenle, ebeveynlerin çocukların yaşına ve algı düzeylerine uygun, baskı kurmadan hoşgörü içerisinde dini ve ahlaki eğitimi vermesinin, çocukların dindarlık algısı ile eğilimleri üzerinde pozitif etki yapabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Dijital mecralarda gençlerin karşısına çıkan dini bilgi kirliliği veya din aleyhindeki olumsuz içerikler, onlarda dini şüphe ve sorgulamalara yol açabilmekte, bir kısım gençleri deizm veya ateizme yöneltebilmektedir. Buna karşın çocukların şüpheye düştüğü dini meselelerde ebeveynler tarafından tatmin edici cevapların verilememesi veya sorularının geçiştirilmesinin çocuğu dini konularda daha da şüpheye sevk edebileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Bu sebeple ebeveynlerin hem dini okuryazarlık hem de medya okuryazarlığı açısından gerekli donanuma sahip olmalarının bu tarz şüphelerin giderilmesinde olumlu katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Sözü edilen sorunların çözümü noktasında yeni bir ebeveynlik anlayışına ihtiyaç duyulduğu ve dini sosyalleşmenin önemli bir vasıtası olan ailelere büyük sorumluluklar düştüğü görülmektedir. Çocuk ve gençlerin, dijital medya kullanımına yönelik uygulanacak katı önlem veya sert yaptırımların; çatışma, yabancılaşma gibi bir takım huzursuzluklar ile neticelenebileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Bu açıdan ebeveynlerin, çocukların medya kullanım süreleri ile amaçlarına dikkat etmeleri, küçük yaşlardan itibaren onlara gelişim dönemlerine uygun alternatif aktiviteler sunmaları söz konusu sorunların giderilmesinde etkili olabilmektedir. Ayrıca ülkemiz özelinde başta

⁶⁰ Mahmut Yay, *Dijital Ebeveynlik* (İstanbul: Yeşilay Yayınları, 2019), 11,16.

politika yapıcılar olmak üzere çocukların dini sosyalleşmesinde etkili olabilecek Diyanet İşleri Başkanlığı, TRT, eğitim kurumları ve benzeri aktörlerin yaptıkları veya yapacakları çalışma ve faaliyetlerde bu hususları dikkate almaları, bu bağlamdaki sorunların çözümünde etkili rol oynayabilir. Dijital medya kullanımının çocuk, ebeveyn ve dindarlık üçgeni ekseninde nasıl faydalı kullanılabileceğine dair politikalar ortaya konulması, gençlerin soru ve şüphelerini gidermeye yönelik gelişim dönemlerine uygun yazılı, sesli ve görüntülü içerikler üretilmesi, çözüme yönelik önerilere verilebilecek örneklerden bazılarıdır.

Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	* Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. * Bu çalışma, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 14 Mayıs 2022 tarihinde Ankara'da düzenlediği "Dijital Dünyada Değerleriyle Aile Olmak" temalı forumunda sunulan tebliğin kapsamı genişletilip zenginleştirilerek makale formatına uyarlanmış versiyonudur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	turkiyeilahiyat@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	* It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. * This study is the version of the paper presented at the "Being a Family with Values in the Digital World" forum organized by the Presidency of Religious Affairs in Ankara on May 14, 2022, adapted to the article format by expanding and enriching its scope.
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	turkiyeilahiyat@gmail.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Kaynakça | References

- Arıcan, Sümeyra - Arıcı, Handan. "Sosyal Medyanın Gençlerin Din Algısına Etkileri". *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/2 (2021), 1062-1106.
- Arıcı Yalvaç, Handan - Arıcan, Sümeyra. "Ergen Din Tasavvurunun İnşasında Sosyal Medya". *Kalemname* 12 (2021), 67-93.
- Arslan, Mustafa. "Dindarlık Algısını Şekillendirmede Kitle İletişim Araçları". *IV. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri (12-16 Ekim 2009, Ankara)*. 1/362-375, 2009.
- Beit-Hallahmi, Benjamin - Argyle, Michael. *The Psychology of Religious Behaviour, Belief and Experience*. London: Taylor & Francis., 1997.
- Bennett, Sue vd. "The 'Digital Natives' Debate: A Critical Review of the Evidence". *British journal of educational technology* 39/5 (2008), 775-786.
- Bilecik, Sümeyra. "Anne Baba Tutumlarının Bireylerin Din Algısına Etkisi". *Değerler Eğitimi Dergisi* 15/33 (2017), 7-38.
- Birekul, Mehmet - Aydın, Mustafa. "Aile ve Dinî Sosyalleşme". *Aile Sosyolojisi Yazıları*. 141-155, 2014.
- Çapcıoğlu, İhsan. "Gençlik Dönemi 'Kimlik Arayışı'nın Demokratik Değerlerin ve İletişim Becerilerinin Gelişimine Etkisi". *Süirt üniversitesi ilahiyat fakültesi dergisi* 1/2 (2016), 57-76.
- Çapcıoğlu, İhsan. "Sekülerleşen Toplumda Bireyselleşen Aile". *Turkish Studies* 13/2 (2018), 19-34.
- Çelik, Celalettin. "Değişim Sürecinde Türk Aile Yapısı ve Din Paradigmatik Anlam ve İşlev Farklılaşması". *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* nesil/8 (2010), 25-35.
- Çetin, Mustafa - Özgiden, Hatice. "Dijital Kültür Sürecinde Dijital Yerliler ve Dijital Göçmenlerin Twitter Kullanım Davranışları Üzerine Bir Araştırma". *Gümüşhane üniversitesi iletişim fakültesi elektronik dergisi* 2/1 (2013), 172-189.
- Dereli, Mustafa Derviş. *Sanala Veda*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2020.
- Eşgi, Necmi. "Dijital Yerli Çocukların ve Dijital Göçmen Ebeveynlerinin İnternet Bağımlılığına İlişkin Algılarının Karşılaştırılması". *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 28/28-3 (2013), 181-194.
- Gündüz, Muhammed Muhti. "Din Öğretiminde Öğretim Teknolojilerinin Bireysel Öğrenmeye Katkıları: Ters Yüz Edilmiş Öğrenme Modeli". *Din Öğretiminde Teknoloji ve Materyal Geliştirme*. ed. Rıdvan Demir - Tuğrul Yürük. 177-202. Ankara: Nobel Bilimsel, 2021.
- Güngör, Özcan. "1.5 ve 2. Nesil Türk Gençlerinin Ailede Dini Sosyalleşmeleri: New Jersey, USA örneği". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 53/2 (2012), 85-119.
- Haberli, Mehmet. *Sanal Din. Tarihsel, Kuramsal ve Pratik Boyutlarıyla İnternet ve Din*. İstanbul: Açılımkitap, 2014.
- Haberli, Mehmet. "Sosyal Medyada Dini İnanç ve Ahlaki Değerlerin Dejenerasyonu Üzerine Bir Değerlendirme". *1. Uluslararası İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Kongresi*. 640-648. Karabük: Karabük Üniversitesi Yayınları, 2018.

- Hjarvard, Stig. *The Mediatization of Culture and Society*. London: Routledge., 2013.
- Hoover, Stewart M. "Dijital Çağda Çocuk Medyası (ve Din): Zorluklar ve Koşullar". çev. Pınar Şengözer Şiraz. *Çocuk ve Medeniyet* 6/12 (2021), 197-206.
- Hökelekli, Hayati. *Din psikolojisi*. Ankara:Türkiye Diyanet Vakfı, 1998.
- İnce, Abdullah. "Gençliğin 'İnanç Problemlerinin' Gerçekliği: Eleştirel Bir Okuma". *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/2 (2021), 908-934.
- İnce, Abdullah - Koçak, Muhammed. "Türk Dijital Platform Dizilerinin Aile Kurumuna Etkisi". VIII. *Dini Yayınlar Kongresi - Dijital Yayıncılık*. 607-630. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2021.
- İnci, Mehmet Akif vd. "Dijital Kültür ve Eğitim". *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi* 37/2 (2017), 493-522.
- Kimter, Nurten. "İlgili-Seven Anne-Baba Tutumları İle Din ve Dindarlık Arasındaki İlişki Üzerine". *Dini Araştırmalar* 18/46 (15-06-2015) (2015), 9-44.
- Kurt, Adile Aşkı vd. "Dijitalleşmede Son Durum: Dijital Yerli, Dijital Göçmen ve Dijital Göçebe". *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 46/1 (2013), 1-22.
- Lahikainen, Anja Riitta. "New Media, Family Interaction, and Socialization". ed. A. R. Lahikainen vd. *Media, Family Interaction and the Digitalization of childhood*, 7-28.
- Lövheim, Mia. "Religious Socialization in a Media Age". *Nordic Journal of religion and society* 25/2 (2012), 151-168.
- Luong, Gloria vd. "The Multifaceted Nature of late-life Socialization". *Handbook of Socialization: Theory and Research*. ed. J. E. Grusec - P. D. Hasting. 109-130, 2015.
- Magill, Frank N. (ed.). *International Encyclopedia of Sociology*. London: Fitzroy Dearborn, 1995.
- Maskulin, Nina. "On Studying Religion, Media and the Young People". *Scripta Instituti Donneriani Aboensis* 25 (2013), 138-149.
- Özalp, Ahmet. "Din Eğitimi Bağlamında İnsanın Kutsalla İlişkinin Araçları Olarak İslam Düşüncesinde Bilginin Kaynakları". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/24 (2020), 42-68.
- Palfrey, John - Gasser, Urs. *Born Digital: Understanding the First Generation of Digital Natives*. New York: Basic Books, 2008.
- Perşembe, Erkan. "Genç-Aile İlişkilerinde Uyumun Sağlanmasında Dinin Fonksiyonel Rolü Üzerine". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/11 (1999), 7-20.
- Pew Research Center. *Parenting Children in the Age of Screens*. Washington, D.C, 2020. <https://www.pewresearch.org/internet/2020/07/28/parenting-children-in-the-age-of-screens/>
- Pew Research Center. *The Age Gap in Religion Around the World*. Washington, D.C, 2018. <https://www.pewresearch.org/religion/2018/06/13/the-age-gap-in-religion-around-the-world/>
- Prensky, Marc. "Digital Natives, Digital Immigrants (Part 1)". *On the Horizon* 9/5 (2001),

1-6.

Prot, Sara vd. "Media as agents of socialization". *Handbook of socialization: Theory and research*. ed. Paul David Hastings - Eleanor E. Maccoby. 276-300. The Guilford Press New York/London, 2015.

Roberts, Donald F. - Foehr, Ulla G. *Kids and media in America*. Cambridge University Press, 2004.

Şahin, Adem. "Ergenlerde Dindarlık, Algılanan Anne-Baba Dindarlığı ve Çocuk Yetiştirme Tutumları Arasındaki İlişki". *Marife* 7/1 (2007), 221-247.

Şener, Sami - Yiğit, Beyza Nur. "Sosyal Medyanın Gençlerin Düşünce ve Değerlerine Etkisi". *Akademik Platform İslami Araştırmalar Dergisi* 5/3 (2021), 529-553.

Şişman, Nazife. *Dijital çağda Müslüman kalmak*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2016.

Taş, Kemaleddin. "Gençlik Dindarlığı: Gençliğin Din Anlayışındaki Farklılaşmaların Sosyolojik Temelleri". *Peygamberimiz ve Gençlik*. 429-442. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019.

Thimm, Caja. "Mediatized Families: Digital Parenting on Social Media". *Families and New Media: Comparative Perspectives on Digital Transformations in Law and Society*. ed. Nina Dethloff vd. 33-57. Wiesbaden: Springer Fachmedien Wiesbaden, 2023. https://doi.org/10.1007/978-3-658-39664-0_2

Turkle, Sherry. *Alone Together: Why We Expect More From Technology and Less From Each Other*. Basic Books, 2010.

Twenge, Jean M. *iGen: Why today's super-connected kids are growing up less rebellious, more tolerant, less happy—and completely unprepared for adulthood—and what that means for the rest of us*. Simon and Schuster, 2017.

Ulusoy, Yıldız. "Orta Yaş Dönemi Bireylerin İçinde Buldukları Yaş Dönemlerine İlişkin Algılarının İncelenmesi". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 19/74 (2020), 587-601.

We are Social. *The Changing World of Digital In 2023* (2023). <https://wearesocial.com/uk/blog/2023/01/the-changing-world-of-digital-in-2023/>

Yay, Mahmut. *Dijital Ebeveynlik*. İstanbul: Yeşilay Yayınları, 2019.

Yurdakul, Kabakçı Işıl vd. "Dijital Ebeveynlik ve Değişen Roller". *Gaziantep University Journal of Social Sciences* 12/4 (2013), 883-896.